

<https://helda.helsinki.fi>

Vallan käsitteestä (johdanto käsitteistä)

Patomäki, Heikki

2020-08-03

Patomäki , H 2020 , ' Vallan käsitteestä (johdanto käsitteistä) ' , Futura , Vuosikerta. 39 , Nro 2 , Sivut 7-9 .

<http://hdl.handle.net/10138/319665>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Vallan käsitteestä

Heikki Patomäki

Jotta voisimme sanoa jotakin vallasta vuonna 2040, meillä täytyy olla johdonmukainen käsitys siitä, mitä valta tarkoittaa. Arkikielessä ja yhteiskuntateorioissa termiä ”valta” käytetään monessa merkityksessä, jotka ainakin vaikuttavat ilmeisen erilaisilta. Walter B. Gallie (1956) esitti, että valta on olennaisesti kiistanalainen käsite. Erilaiset valtakäsitykset johtavat erilaisiin normatiivisiin arvioihin siitä, mikä vallassa voi olla ongelmallista ja minkälainen valta voi olla oikeutettua tai legitimiä. Liberaali on huolestunut valtion vallasta ja haluaa rajoittaa sitä, kun taas sosialisti näkee taloudellisen ja rakenteellisen vallan ensisijaisena ongelmana. Kun teologi tai luonnonoikeusteoreetikko analysoi valtaa, hän pohtii oikeuksia ja oikeuksien ja vallan suhdetta.

Monet politiikan tutkijat ja kansainvälisen suhteiden teoretikot ovat esittäneet, että käsite valta on heidän oppialansa ytimessä, ja että juuri he ovat erikoistuneet valta-analyysiin. Tosiasiassa vallan käsite on paljon yleisempi. Se koskee ihmistieteellistä ja yhteiskunnallista keskustelua laajalti. Indoeurooppalaisissa kielissä samaa sanaa käytetään myös yhteyksissä, joissa suomeksi puhuttaisiin esimerkiksi voimasta, energiasta, potenssista tai todennäköisyydestä.

Vallan käsite on keskeinen myös oikeusjärjestykselle. Esimerkiksi Suomen perustuslaissa noudatetaan vallan kolmijako-oppia, jonka mukaan valtion tehtävien hoito voidaan jakaa lainsäädäntö-, lainkäyttö- ja toimeenpanovaltaan. Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 2 §:n mukaan ”valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta”. Demokratia on yksi tapaa järjestää valtasuhteet: ideana on jakaa valtiovalta tai poliittinen valta mahdollisimman tasan. Edustuksellinen demokratia on puolestaan yksi mahdollinen demokratian muoto. Demokratian malleja on monia (Held 2006).

Nykyisen valtakäsitteen moninaisuutta ei ole mahdollista puristaa yhteen yleiseen käsitekehikkoon, vaan erilaisia erotteluja ja vivahteita on paljon. Vallasta voidaan esimerkiksi puhua sektorikohtaisesti (politiikka, talous, kulttuuri) tai erottaa ”kova” ja ”pehmeä” valta. Nämä eivät kuitenkaan ole mitenkään erityisen perustavia merkityksiä. Sektoriajattelu on usein ongelmallista, koska edes nyky-yhteiskunta ei jakaudu kauniisti erillisiin sektoreihin, ja metafora ”kovuudesta” / ”pehmeystä” voi sekin olla hieman pinnallinen. Syvällisempi on Immanuel Kantin erottelu autonomian (omaehtoisuuden) ja heteronomian (ulkoisesti määräytyneen) välillä. Kaikesta moninaisuudesta huolimatta valta-käsitteellä on selkeä etymologinen ja historiallinen ydin, joka pätee edelleen. Siksi on mahdollista muodostaa synteesi erilaisista keskeisistä valtakäsityksistä. Synteesi ei silti voi olla kaiken kattava, vaan se sulkee aina jotain pois.

Käsite valta on peräisin Aristoteleen *potentia*’sta, joka viittaa kykyyn, mahdollisuuteen tai voimaan tulla joksikin. Kun Aristoteles kehitti tätä käsitettä, hän oli kiinnostunut kuhunkin oloon sisäänrakennetusta luonnollisesta päämäärästä ja siitä, missä määrin ja miten tuo *potentia* aktualisoituu erilaisissa olevissa. Eurooppalaisen keskiajan loppupuolella saman sanan muunnelmalla alettiin viitata voimaan tai mahtiin, joka näkyy etenkin sotilaallisessa taistelussa, tai yleisemmin kykyyn toimia tai tehdä suhteessa toisiin ihmisiin ja maailmaan. Samoihin aikoihin

alettiin puhua siitä, *kenellä* on valta. Viimeistään 1600-luvulla suvereenista hallitsijasta tuli sekä itsessään valta ("valta" on se, kenellä on valta) että personifioitu suvereeni valtio. Jälkimmäisessä merkityksessä sitä alettiin käyttää myös kansainvälisissä suhteissa (suomen kielessä esimerkiksi "suurvalta") ja tämä merkitys säilyi senkin jälkeen, kun suvereniteetti paikallistettiin kansaan. Suomen kielessä sanasta "valta" johdettiin sana "valtio" 1800-luvulla osana liberalismin ja sosialismin edistyksellisiä pyrkimyksiä järjestää valtasuhteet tasa-arvoisemmin.

Valta-käsitteen etymologinen ja historiallinen ydin on kyvyssä tai mahdollisuudessa saada aikaan vaikutuksia. Nämä vaikutukset voivat olla joko suhteessa yhteiskuntaan tai maailmaan yleisemmin. Teknisemmin voidaan puhua myös transformatiivisesta kapasiteetista. Syvimmällä tasolla on kyse kausaatiosta, syy- ja seuraussuhteista. Valta kykynä koskee toiminnan mahdollisuuksia ja sitä, miten asiat olisivat menneet ilman toimintaa tai siitä pidättäytymistä.

Kuten todettua, yhteiskunnassa käsitteellä valta on monta puolta, ja nämä heijastavat erilaisia sosiaalisia ontologioita ja ideologioita. Individualistit uskovat yhteiskunnan koostuvan yksilöistä ja heidän vuorovaikutuksestaan, kun taas kollektivistit korostavat rakenteita, jotka edeltävät vuorovaikutusta, ja niiden määräävää roolia. Valta-analyysin standardikaava on nykyään Steven Lukesin (2005) kolme ulottuvuutta (jotka heijastavat individualismi — kollektivismi -jakoja) ja Michel Foucault'n (esim. 1980) ajatus tuottavasta vallasta, jonka voi tulkitä neljänneksi ulottuvuudeksi (esim. Barnett & Duvall 2004). Kukin "ulottuvuus" vastaa eri kysymyksiin vallasta:

- Ensimmäinen ulottuvuus (suora valta): kuka saa tahtonsa läpi, kun vallitsee näkemyseroja, vastakkaisia intressejä tai yleisemmin konflikti?
- Toinen ulottuvuus (päätöksenteon asialistan muodostamisen valta): kuka tai mikä määrittelee politiikan asialistan?
- Kolmas ulottuvuus (annettuna otetun tausta latenttien konfliktien näkökulmasta): kuka tai mikä on määrittänyt vallitsevan taustan ja sen oletukset ja pitää niitä yllä?
- Neljäs ulottuvuus (subjektien ja käytäntöjen muodostuminen): mitä se mitä toimijat tekevät saa aikaan?; mitä ovat vallan konstitutiiviset vaikutukset?; minkälaisia subjekteja valta tuottaa tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti?

Ensimmäinen ulottuvuus tulee lähimmäksi vanhaa merkitystä siitä, *kenellä* on valta. Samalla se on myös merkitys, jota liberalismia lähellä olevat individualistiset yhteiskuntateoreetikot ovat korostaneet (esim. Max Weber ja Robert Dahl). Vallan ensimmäistä ulottuvuutta voidaan silti analysoida monessa eri yhteyksissä, esimerkiksi yhtiömuotoisten yritysten sisällä tai kotitalouksissa. Kamppailut poliittisesta vallasta vaikuttavat puolestaan lainsäädäntöön, joka määrittelee myös sitä, kenellä on valta yhtiöissä ja miten sitä voidaan käyttää (Gourevitch & Shinn 2007). Toinen ulottuvuus on jossain individualistisen ja kollektivistisemmän ajattelun välimaastossa. Jos kysytään *kenellä* on valta määritellä päätöksenteon asialista, ollaan edelleen lähellä ensimmäistä ulottuvuutta, mutta jos asialistaa määrittävät taustalla olevat tai impersonaaliset prosessit, tai jos toimijat eivät huomaa asialistan määrittämiseen liittyviä latentteja konflikteja, ollaan jo lähellä vallan kolmatta ulottuvuutta. Miten annettuna otettu tausta on muodostunut historiallisesti, ja miten sitä pidetään yllä? Tausta ei koostu vain käsityksistä vaan myös siitä, miten säännöt, käytännöt ja instituutiot on järjestetty. Annettuna otettu tausta voi olla vakaa, mutta joskus myös muuttua nopeasti koskien esimerkiksi käsityksiä valtion roolista taloudessa (olennaista eivät aina välttämättä ole eksplisiittiset kiistat ja konfliktit, vaan

osapuolten jakamat oletukset).

Michel Foucault'illa ei varsinaisesti ollut mitään yhtä valtateoriaa, vaan pikemminkin hänen tutkimuksensa pyrkivät avaamaan perinteisiä valtateorioita täydentäviä näkökulmia koskien erityisesti sitä, kuinka valta, tieto, toimijuus ja toiminta ovat historiallisesti kehittyneet. Foucault korosti, että valta on myös tuottavaa. Esimerkiksi moderni koulutus, tarkkailu, valvonta ja rankaiseminen ovat pyrkineet luomaan subjektin, joka kykenee rationaaliseen itsekontrolliin, ja jota ei tarvitse enää valvoa tai rangaista (joskaan subjekti ei välttämättä tiedä, jatkuuko valvonta vai ei). Kokonaisuuksien tasolla vallan kohteena on väestö ja sen muokkaaminen toivotummaksi (syntyvyys, ikäjakauma, eliniän odotus, terveys, seksuaalisuus, asuminen, rikollisuus jne.). Kokonaisuuksien laadun ja koostumuksen myötä valta muokkaa myös yksilöitä, joiden rakentuminen tietynlaiseksi voi osaltaan olla tällaisen vallankäytön tarkoittamaton seuraus. Tuottava valta voi näyttäytyä ongelmallisena, mutta toisaalta sillä voidaan tavoitella toivottavia asiantiloja (Foucault on monesti ymmärretty radikaaliksi jossain mielessä, mutta hänen normatiivinen näkemyksensä oli monimielinen ja muuttui ajan myötä). Joka tapauksessa valta transformatiivisena kapasiteettina muokkaa subjekteja ja heidän käytäntöjään ja olemistaan.

Standardikaava riittää moneen tarkoitukseen, mutta kuitenkin siitä edelleen puuttuu ainakin kaksi olennaista näkökohtaa. Ensinnäkään vallan määrä ei ole vakio. Kyvyt ja mahdollisuudet tuottaa vaikutuksia voivat lisääntyä oppimisen, yhteiskunnan laajenemisen ja uudelleen organisoinnin sekä teknologian kehittymisen myötä. Tämä pätee niin kykyyn tuottaa artefakteja (tuotanto) ja subjekteja (tuottava valta) kuin tuhota niitä (sota, tuotannon ja tuottavan vallan tarkoittamattomat seuraukset). Kun puhutaan antroposeenista viitataan siihen, että ihmisyyhteiskunnan kokonaisvalta on kasvanut niin suureksi, että planeetan elämänjärjestelmät ja fyysiset virrat ja muodostelmat riippuvat yhä enemmän ihmisestä. Toisekseen, valta kumpuaa myös yhteistoiminnasta (ks. erityisesti Arendt 1958). Valta on moninaisuuteen perustuvan toiminnan tulosta, jota koordinoidaan vakuuttamiseen pyrkivän kommunikaation kautta. Ihmisillä on kyky saavuttaa muiden suostumus rajoittamattoman keskustelun ja keskustelun avulla. Valta tässä mielessä voi toteutua, kun se perustuu vapaaseen kommunikaatioon eikä sellaiseen välineelliseen tai strategiseen toimintaan, jossa muut ovat vain vaikuttamisen kohteita. Vallan muodostuminen voi olla tulosta myös spontaanista prosessista.

Lähteet

Arendt, Hannah (1958): *The Human Condition*. The University of Chicago Press, Chicago.

Barnett, Michael & Raymond Duvall (2004): *Power in Global Governance*. Teoksessa Barnett, Michael & Raymond Duvall (toim.): *Power in Global Governance*, 1-32. Cambridge University Press, Cambridge.

Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge: Selected Interviewers and Other Writings 1972-77*. Käänt. Gordon, Colin et. al. The Harvester Press, Lontoo.

Gallie, Walter B. (1956): *Essentially Contested Concepts*, *Proceedings of the Aristotelian Society* 56 (1), s. 167-98.

Gourevitch, Peter A. & James Shinn (2007): *Political Power and Corporate Control: The New Global Politics of Corporate Governance*. Princeton University Press, Princeton, NJ.

Held, David (2006): *Models of Democracy*. 3. painos. Polity Press, Cambridge.

Lukes, Steven (2005): *Power. A Radical View*. 2. painos. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke.